

# Luottamus yhteiskunnan voimavarana

*Juha Hämäläinen*

**M**aailmantalous on kokenut viimeisen vuoden aikana syvimmän taantumun sitten 1930-luvun alun suuren laman. Talousoppi-  
neiden puhuntaan on tullut uusvanha termi: luottamus. Keskeinen kysymys laman hoidossa on ollut, miten luottamus palautetaan rahoitusmarkkinoille. Luottamuksen menettämisen syynä on pidetty ahneutta, keinottelua, nopeiden ja helppojen voittojen filosofiaa. Kyse on siis paitsi rahavirtojen liikkeistä myös moraalista.

Luottamuspuhunnan myötä ”inhimillinen tekijä” on saanut jalansijaa taloudellisessa ajattelussa; onhan luottamuksessa kyse jostain perin inhimillisestä. Talousasiantuntijat ovat havahtuneet siihen tosiasiiaan, että luottamuksellehan ihmisten yhteiselämä viime kädessä rakentuu, myös talouselämä. On myös ymmärretty, että luottamus on itsessään varsin monimutkainen asia. Se on helppo menettää, mutta sen saavuttaminen vaatii usein pitkällistä ponnistelua ja vaivannäköä. Sitä on myös vaikea sijoittaa taloudellisten lainalaisuuksien yhtälöihin.

Mistä luottamus sitten syntyy ja mikä sitä ylläpitää – ihmisten välisissä suhteissa, yhteiskuntaelämässä, maailmantaloudessa? Perin snellmanilainen vastaus on se, jossa korostetaan kodin perustavanlaatuisia asemaa kansakunnan henkisen elämän, myös yhteiskunnallisen luottamuksen perustana. Yksilön psykologisen kehityksen näkökulmasta samaa puhuu Erik H. Erikson, jonka mukaan jo lapsen parin ensimmäisen elinvuoden aikana kehityksen ratkaisevaksi tekijäksi muo-

dostuu perusluottamuksen rakentuminen maailmaan, toisiin ihmisiin, omaan olemassaoloon.

Luottamuksesta puhuminen ei toki ole uutta taloustieteessä. Maailmanpankin strategioissa on pitkään noudatettu periaatetta, jonka mukaan taloudellista tukea kohdistetaan vain sinne, missä katsotaan olevan riittävästi niin sanottua sosiaalista pääomaa eli luottamusta. Taustalla on havainto siitä, että luottamusrakenteiden puuttuminen johtaa varojen tyhjäkäyttöön ja lopulta häviämiseen ilman sanottavaa taloudellista hyötyä. Luottamusta ei voi rahalla synnyttää.

Suomalaisessa yhteiskunnassa on vankat luottamusrakenteet, vaikka moderni yhteiskunta itsessään onkin rosainen ja monien keskenään kilpailevien intressiryhmien temmellyskenttä. Korkeatasoinen sosiaaliturva ja kehittynyt palvelujärjestelmä vahvistavat osaltaan ihmisten yhteenkuuluvuutta ja yhteiskunnallista luottamuksentunnetta. Jokainen suomalainen tietää, että vaikeuksien tullen elämänkriiseihin on mahdollista saada apua. Tämä tietoisuus kantaa silloinkin, kun avuntarve ei aktualisoidu omalla kohdalla. Mielipidetutkimuksissa suomalaisten suuri enemmistö onkin toistuvasti ilmaissut tahtonsa ylläpitää laajaa julkista turva- ja palvelujärjestelmää. Samoin poliittiset puolueet ovat sitoutuneet tähän poliittisissa ohjelmissaan, vaikka niiden kesken onkin erilaisia näkemyksiä järjestelmän rahoittamisen mekanismeista.

Meneillään oleva taloudellinen kriisi koettelee yhteiskunnan luottamusrakenteiden kestävyyttä kaikkialla, myös Suomessa. Kansantalouden supistuminen ja verotulojen väheneminen aiheuttavat järjestelmässä rahoitusongelman, jonka seurauksena valtio ja kunnat ovat pakotettuja etsimään uusia keinoja hyvinvoinnin ylläpitämiseen. Nykyisen laman yli pyritään paljolti lisäämällä julkista lainanottoa, mutta valtio ja kunnat etsivät mahdollisuuksia etuuksien ja palveluiden tason säilyttämiseen myös rationalisoimalla toimintajärjestelmiä. Monin paikoin harkitaan ja toteutetaan myös kipeitä leikkauksia, joiden seurauksena palveluiden saatavuus vaikeutuu ja laatu heikkenee.

Saksalaisen Jürgen Habermasin näkemys, jossa järjestelmä ja elämiss maailma asettuvat jyrkästi vastakkain, ikään kuin kahdeksi keskenään vihamielisesti taistelevaksi inhimillisen yhteiselämän valta-

piiriksi, on suomalaisen kokemuksen valossa kovin mustavalkoinen. On myös mahdollista, että Habermasia on tältä osin tulkittu ja tulkitaan turhan yksioikoisesti, sillä hänhän puhuu kahdesta erilaisesta yhteiselämän rationaliteetista ja kahdesta kommunikoinnin tavasta, ei varsinaisesti kahdesta vastakkaisesta valtapiiristä. Joka tapauksessa siinä missä Habermas katsoo, että järjestelmällä on taipumus tunkeutua elämismaailmaan ja mestaroida sitä ja että elämismaailmaa tulee puolustaa tällaista systeemin harjoittamaa kolonialisatiota vastaan, yhteiskunnallisen luottamuksen näkökulmasta näyttäisikin siltä, että järjestelmää – ja nyt kyse on julkisesta sosiaaliturva- ja hyvinvointipalvelujärjestelmästä, hyvinvoinnin infrastruktuurista – tulisi pikemmin puolustaa sitä horjuttavia voimia vastaan. Elämismaailma ja systeemi ovat tällöin samalla puolella rintamaa – ainakin siis hyvinvoinnin ja sen yhteiskunnallisen turvaamisen alueella.

Suomella on hyvät edellytykset selviytyä yhteiskunnan luottamusrakenteita koettelevasta talouskriisistä juuri siksi, että sen luottamusrakenteet ovat kunnossa. Nämä rakenteet ovat muotoutuneet historian pitkässä saatossa, ja viimeaikoina on ollut ilmassa merkkejä myös siitä, että Suomessakin luottamusyhteiskunnan perusta haperuu. Luottamus ei näet voi rakentua pelkästään vahvan julkisen infrastruktuurin varaan. Järjestelmä tarvitsee vahvan kansalaisyhteiskunnan ja kansan antaman valtuutuksen. Elämismaailma piiryy tähän kuvaan paitsi kansalaisyhteiskuntana myös kodin yksityisenä elämämpiirinä. Juuri tätä myös Snellman korosti puhuessaan kotikasvatuksen perustavanlaatuisesta merkityksestä kansakunnan yhteiselämälle, yhteiskunnalliselle elämänmuodolle, kulttuurille, lainsäädännölle ja julkisille instituutioille.

Yhteiskunnan luottamusrakenteet ovat kansalaismoraalin rakennuspuita. Vahva kansalaisyhteiskunta luo pohjan demokratiaa ja hyvinvointia ylläpitävälle infrastruktuurille. Vertailevat tutkimukset osoittavat, että kaikkialla demokratian ja hyvinvoinnin edellytyksenä on toimiva kansalaisyhteiskunta. Neuvostoliiton jälkeisestä Venäjästä ei tahdo millään syntyä demokraattista hyvinvointivaltiota, koska sieltä puuttuu tämä perusta. Länsimaat yrittävät väkivallalla myydä demokratiaa ja hyvinvointia Keski-Aasiaan ikään kuin kyse olisi jostakin

vientituotteesta. Nämä kuitenkin voivat rakentua vain sisältäpäin, ihmisiä yhdistävästä luottamusmoraalista, kansalaismoraalista, kansalaisyhteiskunnasta.

Varhainen sosiaalipedagogiikan teorian klassikko Paul Natorp nimesi yhteiskunnan kolmeksi toisiinsa kietoutuvaksi perusvoimaksi talouden, politiikan ja kasvatuksen. Hän ymmärsi kasvatuksen perustavanlaatuisen aseman yhteiskuntaelämän kokonaisuudessa ja sen, että yhteiskunnan kehitys riippuu ratkaisevasti siitä, miten kasvatusta on järjestetty. Lakonisesti hän totesi, että ihminen ei ole olemassa taloutta eikä politiikkaa varten, ja päätteli, että siksi nämä on alistettava kasvatukselle. Tämä yksinkertainen toteamus lienee äärimmäisen merkityksellinen yhteiskunnallisen ajattelun ja toiminnan kokonaisuudessa katsottiin asioita kasvatuksen, talouden tai politiikan kannalta.